

LBRIS

We know
books

OTTO ENGLISH

*istorie
falsă*

ZECE
MARI MINCIUNI
și cum au modelat lumea

Traducere din limba engleză
ONDINE DASCĂLIȚA

LITERA
București

Cuprins

Prolog

PIONI AI ISTORIEI..... 9

*Capitolul unu*WINSTON CHURCHILL A FOST CEL MAI MARE
PRIM-MINISTRU BRITANIC.....19*Cum ținem cu tot dinadinsul să ne amintim greșit trecutul**Capitolul doi*

ANTICII CREDEAU CĂ PĂMÂNTUL ESTE PLAT 51

*Povestea istoriei false**Capitolul trei*

MAREA BRITANIE AR FI PUTUT PIERDE RĂZBOIUL ...71

*De ce naționalismul este irațional și contraproductiv**Capitolul patru*

FAMILIA REGALĂ ESTE GERMANĂ.....99

*Cum o îndoielnică istorie de familie ne întunecă rațiunea**Capitolul cinci*

CURRY VINE DIN INDIA 122

*Cum ne păcălesc limba și mâncarea**Capitolul șase*AZTECII AU FOST MĂCELĂRIȚI
DE CONCHISTADORI ..... 147*Cum în politică scuzele se transformă în arme*

Capitolul șapte

ABRAHAM LINCOLN CREDEA CĂ

„TOȚI OAMENII SUNT CREAȚI EGALI“ 177

*Educație și indoctrinare**Capitolul opt*

HITLER A FOST UN ARTIST RATAT 209

*Puterea de a-ți crea propria mitologie**Capitolul nouă*

DACĂ NAPOLEON AR FI CĂȘTIGAT,

AM FI VORBIT CU TOȚII FRANCEZA 241

*Propagandă**Capitolul zece*

GENGHIS HAN A FOST UN BARBAR NEMILOS 270

*Importanța de a fi inamic**Concluzii*

VREMURILE BUNE DE ODINIOARĂ AU FOST BUNE... 297

Mulțumiri ..... 311*Referințe* 313*Indice* 315

Prolog

PIONI AI ISTORIEI

Numai și numai datorită longevității lor, bunicii mei au devenit călători în timp, venind dintr-o altă epocă.

Când i-am cunoscut, în amurgul vieții lor, la sfârșitul anilor 1970 și la începutul anilor 1980, trăiau în același loc unde trăiseră mereu – într-o casă victoriană cu două dormitoare, situată pe la mijlocul unei străzi a satului minier din Staffordshire unde se născuseră amândoi în secolul anterior.

Casa lor era un portal spre o altă epocă. Camera din față era ticșită cu austeră mobilă fabricată în anii 1940 și ținută pentru ocazii speciale care nu păreau să se fi ivit vreodată. Ei, în schimb, locuiau în camera întunecată din spate unde focul din cămin ardea permanent în timp ce vântul zgâlțâia ferestrele care dădeau spre grădină și spre valea din depărtare.

Nu aveau telefon și nici încălzire centrală, iar în cea mai mare parte a vieții lor, nici apă caldă curentă. Găteau pe o sobă cu păcură din bucătărie și și-au instalat o baie, la insistențele mătușii mele, abia pe la începutul anilor 1970. Amândoi priveau însă această inovație cu vădită suspiciune.

Liniștea zilelor era întreruptă de scârțâitul porții din față care se deschidea salutând venirea vreunui vecin sau a unui nepot, ori, poate, a surorii de la dispensar care sosea în fiecare dimineață să o vadă pe bunica și să-i oblojească ulcerațiile.

La un moment dat, spre sfârșitul anilor 1970, bunica își pierduse capacitatea de a merge, iar în cămăruță fusese adus un uriaș pat de spital. Bunica obișnuia să șadă acolo în capul oaselor, primind mușafirii în vreme ce se stingeă încetul cu încetul.

Capitolul unu

WINSTON CHURCHILL A FOST CEL MAI MARE PRIM-MINISTRU BRITANIC

*Cum ținem cu tot dinadinsul
să ne amintim greșit trecutul*

Cea mai mare provocare pentru cineva care scrie o carte care ar putea acoperi teoretic întreaga istorie a umanității este că există mult prea multă istorie.

A încerca să înțelegi tot ce s-a întâmplat în trecut este ca și cum ai încerca să vopsești Podul de peste Forth*. Ar trebui să-ți dedici întreaga viață acestei sarcini. Chiar dacă această carte este despre *istoria falsă*, aș vrea să lămuresc mai întâi că legenda despre vopsirea fără sfârșit este și ea un mit. Nu a avut loc niciodată.

Pentru cei mai mulți dintre noi, cunoștințele de istorie înseamnă orele de la școală vag amintite, „chestiile pe care le-a trăit bunicul” ori acele noțiuni generale despre ceea ce „noi toți acceptăm a fi adevărat”.

Subiectul „istorie” este însă mult mai mult decât o disciplină științifică. Evenimentele trecutului fac parte astăzi din industria de divertisment. Programele televiziunilor și companiile de streaming abundă de documentare despre regi și regine, războaie și vampiri care, în cea mai mare parte, se concentrează pe evenimente recente. Aceasta dintr-un motiv evident: poveștile ne sunt oarecum familiare.

* În engleză, expresia *painting the Forth Bridge* are sensul de „a îndeplini o treabă fără sfârșit”. (n.tr.)

Simțim că aproape am putea să le atingem. Apoi sunt și mai ieftine, datorită vastului material documentar arhivat.

Există înregistrări audio cu George al VI-lea bâlbâindu-se în timp ce-și rostește discursurile, imagini cu sufrageta Emily Wilding Davison aruncându-se sub copitele unui cal și chiar și un filmuleț cu regina Victoria vorbind unor oameni la o recepție într-o grădină; dar nu putem auzi tremurul din vocea lui Carol I când a fost condamnat la moarte pentru trădare în 1649.

Cadavrul istoriei recente este cald încă. Nu e nevoie de actori care să se preumbe printre decoruri șubrede – hainele s-au păstrat în cuferele de familie. Bunicii noștri au fost acolo.

Cam în același fel simțim că îi cunoaștem pe actorii noștri preferați de melodramă, iar protagoniștii care au ocupat scena ni se par familiari și cunoscuți.

În Marea Britanie nu există nici o figură din secolul trecut care să îl depășească în măreție pe Sir Winston S. Churchill. Este un simbol al secolului XX chiar mai mare decât Elvis, Dolly Parton sau Marilyn Monroe. Cu nelipsitul său trabuc în mână, cu papionul la gât, imaginea lui meticolos construită ne impresionează și la cinci decenii de la moartea lui. E mai mult decât un om de stat. Este cea mai durabilă celebritate a Marii Britanii – și un om a cărui poveste a fost la fel de mitologizată ca a oricărui idol venerat.

Astfel, în mod inevitabil, această carte începe cu el – sau mai degrabă cu cineva care a lucrat pentru el și care într-o noapte rece de iarnă a anului 1944 stătea pe un trotuar pustiu, holbându-se la un pachet de documente marcate „Strict secret“, aruncat pe jos.

Nu se știe cine l-a pierdut acolo, dar cea care l-a găsit, potrivit unei surse care nu este nimeni altul decât nepotul lui Churchill, Nicholas Soames, era o femeie de serviciu la Ministerul Apărării – și pe care o vom numi „doamna Jones“.

Întrucât era miezul nopții și ne aflam în plin camuflaj de război, e aproape un miracol că femeia a reușit să vadă ceva. Londra în acea iarnă din 1944 era aproape invizibilă cu ochiul liber. În nopțile fără

lună, era imposibil să-ți vezi mâna din fața ochilor, iar mersul pe stradă era presărat cu pericole. Rostul camuflajului era să-î împiedice pe piloții Luftwaffe să identifice țintele de la sol, dar a generat un alt gen de carnaj, propriu locului.

În 1941, un număr uluitor de 9 169 de persoane au fost ucise pe șoselele Marii Britanii, cea mai mare rată de accidente de circulație soldate cu morți din istoria țării și de aproape zece ori mai mare decât cifra din zilele noastre, în pofida numărului sporit de mașini.

Într-un articol publicat de *British Medical Journal*, Lancelot Barrington-Ward, chirurgul Casei Regale, a afirmat că, datorită reglementărilor privitoare la camuflaj, „Luftwaffe este capabilă să ucidă 600 de cetățeni britanici pe lună fără ca măcar să se ridice de la sol“.

Camuflajul a fost de asemenea un dar pentru hoții de buzunare, tâlhari și alți borfași, oameni care cu siguranță nu auziseră vreodată de faimosul *Blitz-Spirit** și care au profitat de ocazie pentru a-și jefui concitadinii.

Prin urmare, nu există urmă de îndoială că doamna Jones a ieșit cu oarecare emoții pe străzile de lângă guvern în acea seară târzie de ianuarie, și cel mai probabil percepția acută a pericolelor care o pândeau a făcut-o să cerceteze documentele legate cu o panglică, ce zăceau într-o baltă. Doamna Jones ștergea de ani buni praful de pe fișetele cu documente de la Whitehall**, așa că știa ce e un pachet important atunci când îl vedea. Acesta era clar un obiect ce trebuia pus la adăpost, dar doamna Jones nu era proastă. Știa că, dacă avea să se întoarcă, urma să se confrunte cu o mulțime de întrebări ciudate. Așa că, îndeplinindu-și datoria față de patrie, a vârât documentul în palton, a privit rapid în jur și a urcat în autobuzul de noapte care o ducea acasă în East End.

* Termenul se referă la un anumit tip de curaj și rezistență, de patriotism și de moralitate, de care au dat dovadă londonezii în timpul *Blitz*-ului, campania de bombardamente intense ale aviației germane. (n.tr.)

** Arteră importantă din Londra pe care se află numeroase sedii ale guvernului britanic; prin generalizare, guvernul britanic. (n.tr.)

Cu un an înainte, sortii războiului se întorseseră în favoarea Marii Britanii. Invadarea Uniunii Sovietice de către Hitler a pus armata germană, Wehrmachtul, într-o poziție dezavantajoasă pe frontul de est, iar situația nu era mult mai bună nici în sud. Aliții împinseseră forțele germane dincolo de Marea Mediterană, iar în septembrie 1943 începușeră să avanseze în Italia.

La începutul iernii din 1943 ajunseseră la Linia Gustav, iar de acolo au început problemele. Aceasta era una dintre principalele linii defensive pe care germanii, împreună cu italienii, le construșeră așteptând invazia Aliților și care a fost atât de puternică, încât a obligat armatele aliate să se oprească.

La începutul lui decembrie, Churchill a plecat spre Tunisia pentru a vizita și a încuraja trupele, dar s-a îmbolnăvit grav de îndată ce avionul a aterizat. Potrivit medicului său, lordul Moran, în noaptea de 14 decembrie, prim-ministrul a fost la un pas de moarte din cauza efectelor pneumoniei, agravate de tulburări cardiace. Însă în 16 decembrie, mulțumită eforturilor lui Moran, Churchill depășise criza. În timp ce se recupera, de pe patul de boală, Churchill și-a bătut capul cu planurile care ar fi putut rezolva impasul de pe frontul italian, iar acestea erau documentele pe care doamna Jones le găsisese pe stradă.

Timp de câteva ore, cursul campaniei Aliților din Italia s-a aflat în poala unei femei de vârstă mijlocie din Wapping, care își întinsese picioarele obosite în fața unei sobe și savura un biscuit și o ceașcă de ceai binemeritată.

Apoi ușa din spate a casei s-a deschis, iar fiul ei a pășit înăuntru venind de la cârciumă.

„Ce-i aia?“ a întrebat el, arătând cu degetul spre dosar, iar când ea i-a spus, a declarat: „Ar trebui să fie dus înapoi“.

După oarecare discuții dacă era bine s-o facă, cu toți oamenii care mureau călcați de mașini, fiul ei s-a suit pe bicicletă și a pornit pedalând de zor spre Whitehall.

Nu era prima oară în istoria britanică, și nici ultima, când patriotismul unui tânăr se lovea de birocrății înfumurați ai unui minister

care i-au spus: „Lăsați-l aici și plecați“. Ofensat, Jones Junior a declarat că nu va preda pachetul nimănui altcuiva decât unui amiral. În cele din urmă a sosit un umflat¹, smuls din fața paharului de coniac, care a luat documentele.

La scurt timp după aceea, le-a căzut fisa.

A doua zi dimineată, într-o atmosferă de panică crescândă, a fost convocat cabinetul de război, constatându-se încălcarea normelor de securitate. Churchill a făcut una dintre crizele lui de furie. Cum de s-a întâmplat una ca asta? Cine era de vină? Cine trebuie dat afară? Hastings „Pug“ Ismay, principalul său consilier militar, s-a grăbit să-l asigure că nu fuseseră compromise secretele operațiunii, iar apoi i-a povestit șefului său despre femeia de serviciu și fiul acesteia. Iar pe măsură ce Ismay povestea, Churchill a fost atât de impresionat de toată această saga despre camuflaj, biscuiți și bicicletă ce gonia în noapte că a început să plângă. Bătrânul dădea ușor în plâns și nu era greu de impresionat. După ce povestea s-a terminat, și-a șters lacrimile, și-a suflat nasul și a bătut cu pumnul în masă, decretând:

„Să i se confere titlul de *Dame Commander of the British Empire!* (DBE)* Ocupă-te numaidecât!“

Astfel că ordinul a fost transmis: doamna Jones, femeie de serviciu la Ministerul Apărării, urma să primească titlul de *Dame*, doar că de ziua regelui, când au fost să fie publicate titlurile, a fost degradată la rangul de Membră a Imperiului Britanic (MBE). Churchill, care aparent urmărea cu multă atenție listele de titluri ce urmau să fie acordate, a refuzat să accepte situația, hotărât să-și îndeplinească promisiunea. Iar cu ocazia demisiei lui, atunci când s-au publicat onorurile pe care prim-ministrul demisionar este îndreptățit să le acorde, doamna Jones a fost a cincea pe listă cu titlul de *Dame of the British Empire*.

¹ Militar fanfaron și irascibil care se agată de o ideologie revoluțară; numele provine de la un personaj de benzi desenate create de David Low în anii 1930. (n.a.)

* *Dame*, titlu onorific, echivalentul celui de cavaler, acordat de suveran pentru contribuții deosebite (n.tr.)

Aceasta este una dintre fabuloasele istorii despre Churchill, ilustrativă pentru decența și înțelepciunea personajului. Un politician angajat să-l doboare pe Hitler, dar la fel de preocupat de soarta menajerei de rând. Winston Churchill. Un bărbat admirat de toată lumea. Care dă tonul.

Doar că istoria aceasta este complet inventată.

Anecdota își are originea în cartea unui biograf al lui Churchill pe nume Alexander Boris de Pfeffel Johnson, care mai târziu, imitându-și eroul politic, avea să devină al 55-lea prim-ministru al Marii Britanii. În 2014, când Boris Johnson era încă primar al Londrei, i-a închinat lui Winston un panegiric copleșitor, intitulat *The Churchill Factor*, prin care scotea în evidență asemănările dintre liderul din timpul războiului și propria lui persoană cu subtilitatea unui ciocan pneumatic într-o pașnică dimineață de duminică dintr-o așezare uitată de lume.

După cum ne spune Johnson, Churchill a fost cel mai mare erou al Marii Britanii, cel care „a salvat civilizația noastră” de la amenințarea venită de peste Canalul Mânecii din simplul motiv că era o personalitate uriașă și avea un mod convingător de a folosi cuvintele.

„El și numai el a schimbat lucrurile”, a scris Boris Johnson.

Hagiografia lui Johnson nu i-a convins pe mulți. Într-o recenzie neiertătoare publicată de *New Statesman*, eminentul istoric Richard J. Evans a afirmat că lucrarea i-a dat senzația „de a fi prins într-un colț din Drones Club și ținut ore în șir de vorbă de Bertie Wooster”. Ceea ce, de fapt, e nedrept față de Wooster, dandy-ul ușor caraghios salvat în permanență de valetul său Jeeves din romanele și povestirile clasice ale lui P.G. Wodehouse. Fiindcă Bertie, ce-i drept, e cam prostănac, dar nu vrea răul nimănui și dă în permanență dovadă de bune intenții.

În schimb, cartea lui Johnson are de îndeplinit o misiune. Sau, mai corect, două misiuni. Una de a blinda reputația lui Churchill, cealaltă de a se agăța și de a profita de pe urma legendei.

Textul e plin de inconsecvențe, erori de datare și evenimente ale căror surse sunt cel puțin dubioase, cum e cel despre femeia de

serviciu despre care Johnson susține că ar fi aflat de la nepotul lui Churchill, Nicholas Soames. Anecdota pare să-l fi incitat pe autor fiindcă a reiterat-o constant când și-a promovat cartea, ba chiar și la a 32-a ediție a Conferinței Churchill din Oxfordshire în iunie 2015, unde participanții au înghițit-o pare-se fără a manifesta vreo urmă de îndoială.

Înceind povestea, Johnson face măcar mărturisirea că anecdota „a rezistat tuturor eforturilor mele de-a o verifica în Arhivele Churchill sau altundeva”.

Ei bine, eu am verificat-o, și în concluzie nu pot să spun decât că domnul Johnson nu pare să se fi străduit prea tare.

Datele cu privire la povestea „doamnei Jones” pot fi demontate rapid și ușor de cineva care are acces la acel ceva numit internet.

Listele de titluri nobiliare acordate sunt arhivate în baze de date publice și pot fi lesne găsite dând o căutare pe Google. Numărul de femei care au primit titlul de *Dame of the British Empire* pe lista lui Churchill din august 1945 se ridică la un zero barat. Dintre cele 37 de titluri acordate în 14 august 1945, doar patru au fost pentru femei, dintre care trei au fost Medalii de Apărare. Medaliiile au fost primite de secretarele aristocratice din Downing Street 10, în vreme ce titlul de Membră a Imperiului Britanic a fost acordat secretarei lui particulare, Sheila Allison Minto.

Nimeni nu a primit titlul de *Dame*.

Dacă săpăm mai adânc, vom descoperi că între 1941 și 1946 s-au acordat doar 21 de titluri de *Dame*. Nici unul nu a fost pentru o femeie de serviciu din East End. Toate au fost acordate unor femei puternice, celebre, bine conectate și „eminente”.

Istoria unei femei care a ajuns să primească titlul de *Dame* pentru că a scos un pachet cu documente secrete dintr-o baltă nu e istorie reală, așa cum nici Mickey Mouse nu a inventat radarul. Este o invenție de la un capăt la altul.

Pare o invenție inofensivă. „O poveste simpatică” și nimic altceva. Dar contează.

Trecutul apropiat ne modelează prezentul apropiat în mai multe feluri decât ne dăm seama. Viața și faptele emblematice ale lui Churchill sunt folosite intens pentru a ne modela prezentul. Pentru a defini „cine“ suntem. Dacă nu izbutim să-l înțelegem corect pe Churchill, nici ceea ce va urma în istoria noastră nu va fi înțeles corect.

* * *

Istoricul Andrew Roberts, care și-a dedicat o bună parte din viața studiului și cultului lui Winston, a afirmat la un moment dat că s-au scris „o mie de biografii“ despre el – or, dacă acest lucru e adevărat, o bună parte din acestea conțin lucruri pe care Churchill nu le-a rostit niciodată, iar altă parte, toate acele lucruri pe care nu le-a făcut. Puțini oameni din istoria recentă au fost subiectul unei asemenea mitologizări.

Să luăm de pildă faimoasele anecdote și vorbe de duh îndrăgite de superfanii lui Churchill – și cunoscute de toată lumea. Există acea poveste în care prim-ministrul, seara târziu, dă nas în nas pe coridoarele puterii cu cunoscuta parlamentară laburistă Bessie Braddock: „Ești beat!“ îi spune ea, la care Churchill îi răspunde: „Și tu urâtă, dar până mâine dimineață mie îmi trece“. Boris Johnson pretinde a fi identificat „chiar locul“ în care s-a petrecut întâlnirea, ceea ce e fascinant, având în vedere că e puțin probabil ca întâlnirea să fi avut loc vreodată.

Churchill era un gentleman al epocii victoriene, nu un actor de vodevil, iar numărul e chiar mai vechi decât el. Apare prima oară în jurnalul lui Augustus Hare care descrie întâlnirea dintre doi parlamentari din 1882, când Churchill avea opt ani, iar Bessie Braddock încă nu se născuse. Gluma era destul de frecventă ca să fie folosită în filmul din 1934 *O afacere profitabilă*, bazat pe o povestire de W.C. Fields. Iar dacă Churchill a făcut-o, nu era decât un plagiat după o glumă veche și răsuflată.

Același lucru e valabil și în povestea cu Nancy Astor, prima femeie parlamentar din partea Partidului Conservator, care i-ar fi spus lui Churchill că, dacă ar fi măritată cu el, i-ar pune otravă în cafea,

la care prim-ministrul i-ar fi răspuns că, în acest caz, el ar bea cafeaua. O ripostă usturătoare cu siguranță – dar nu a lui Winston.

Gluma circula încă din zilele reginei Victoria și fusese atribuită unor personalități precum prim-ministrul din Primul Război Mondial David Lloyd-George sau scriitorul american Mark Twain. Quote Investigator, site-ul dedicat identificării afirmațiilor atribuite eronat unei persoane, a descoperit că schimbul de replici apare în filmul din 1935 *Bright Lights* sub următoarea formă:

Patricia Ellis: Dacă ai fi soțul meu, ți-aș da otravă.

Joe E. Brown: Da, și dacă aș fi soțul tău, aș lua-o.

Iar acesta n-a fost decât începutul. Churchill n-a spus niciodată că Marina Regală era condusă de „rom, sodomie și bici“. Nu a susținut niciodată că „dacă nu ești liberal la 25 de ani, nu ai inimă“ și că „dacă nu ești conservator la 35 de ani, nu ai creier“, iar dacă ar fi spus-o, ar fi fost cel puțin idiot. Fiindcă el însuși a fost parlamentar conservator la 25 de ani și liberal când avea deja 35 de ani.

Winston nu s-a îndepărtat niciodată în pisoarele de la Westminster de un parlamentar laburist de teamă că ar putea să-i nationalizeze bărbăția.

În pofida miilor de meme-uri de pe internet cu imaginea lui înnoțită de cuvintele: „Chiar dacă treci prin iad, mergi mai departe!“, Churchill nu le-a rostit niciodată. Citatul pare să fi pătruns în conștiința publică printr-un ziar creștin american, fiindu-i atribuit lui Churchill abia de la mijlocul anilor 1990. Nu a declarat niciodată că „a fi curajos înseamnă a sta jos și a asculta“ sau că „o mașină goală a tras în față la Downing Street 10 și din ea a coborât Attlee“, ori că același Attlee, lider al Partidului Laburist și partener de coaliție în timpul războiului, ar fi „o oaie în blană de oaie“.

Când atașăm un citat, oricât de anodin, imaginii unei persoane cunoscute îi creștem valoarea. Iar Churchill, la fel ca Freud, Einstein sau Mark Twain, pare să fi fost înzestrat cu acest dar de a da mai departe.